

POROČILO

O TURIZMU IN GOSTINSTVU SKUPŠČINE OBČINE LJUBLJANA VIČ-RUDNIK

Poročilo podaja informacijo o stanju turizma ter družbenega in zasebnega sektorja gostinstva na območju občine ter nakazuje tudi potrebe in možnosti in najvažnejše probleme pri usmerjanju nadaljnega razvoja.

Turizem

Turizem in gostinstvo, kot gospodarska panoga z mnogo obetajočo perspektivo je bil doslej, z izjemo nekaj let, prepuščen stihiji, čeprav ima v prostoru občine, ki je dokaj raznolik in obsežen, izredne razvojne možnosti za različne oblike te dejavnosti. Geografska lega med obema vpadnicama Tržaško in Dolenjsko cesto kot glavna mednarodna tranzitna smer iz zahodne Evrope proti Sredozemlju, pogojuje izredno močan tranzitni turizem; kot funkcionalni del republiškega središča z gospodarsko in upravno vlogo pomeni in zahteva razvoj tako imenovanega poslovnega turizma; bogata območja rekreacije z izjemnimi klimatskimi pogoji v neposredni bližini mestnega centra zahtevajo razvoj stacionarnega turizma in rekreacije;

usmerjena kmetijska proizvodnja, ki jo pospešuje občina skupaj s tovrstnimi delovnimi organizacijami združenega dela in zaščita gorskih kmetij pogojuje razvoj kmečkega turizma.

Močan zaviralni moment v razvoju turizma občine pa predstavlja odsotnost nujno potrebnih komunalnih objektov in naprav; pomanjkanje gostinsko turističnih objektov s prenočitvenimi kapacitetami in nezadostno razvita terciarna dejavnost.

V družbenem planu razvoja občine Ljubljana Vič-Rudnik za obdobje 1976—1980 je določeno, da mora glavna skrb veljati rekreaciji in delavskemu turizmu. Pravilna rekreacija delovnega človeka predstavlja najboljšo preventivo, omogoča regeneracijo delovne sile in tvori osnovo za dvig delovne storilnosti. V tem se pravzaprav odraža ekonomski pomen te turistične smeri. Tako je treba pospešeno razvijati vse oblike dnevnega, nedeljskega in letnega oddiha. V ta namen se bo potrebno prvenstveno osredotočiti na Rakitno, kjer izredno ugodna klima, pogoji za ureditev smučarskih terenov in bližina Ljubljane dajejo možnosti celoletnega turizma, tako za delovnega človeka kot za šolsko mladino.

I. Rakitna — rekreativni in stacionarni turizem

Zaradi bližine Ljubljane (18 km zračne črte) sodi Rakitna v njeno neposredno primestno rekreacijsko in izletniško območje in ima temu primerne zahteve po načinu izrabe turistično rekreacijskih potencialov. To je toliko bolj pomembno, ker izletniški potencial omogoča intenzivnejšo izrabo tudi tistih rekreacijskih možnosti, ki jih sicer bremeni negotovost nastanka ugodnih klimatskih razmer. Možnosti izkoriščanja lege in rekreacijskih potencialov sovpadajo v čas največjih socialnih in agrarnih sprememb Rakitne. Proces deagrarizacije — razkroja starega agrarnega tipa je zdesetkal obdelovalce in negovalce dosedanjih kulturnih površin, ki se hitro divje zaraščajo.

Turistično rekreacijska izraba prostora po eni strani ponovno oživlja funkcijo (čeprav) opuščenih zemljišč, po drugi strani pa grozi, da bi ob nepravilni zasnovi, nepravilni izvedbi in nepravilni stalni skrbi nad prevzetimi zemljišči, zadali krajini kot ekološki celoti še nove udarce.

Razvoj Rakitne se je pričel že pred drugo svetovno vojno, ko je bilo zaradi znanih klimatsko rekreacijskih pogojev zgrajeno otroško klimatsko zdravilišče. Posebnega pomena za turistični razvoj Rakitne pa je bila cestna zveza z Ljubljano leta 1952. Hitrejši razvoj se je pričel leta 1962 z zaježitvijo potoka v Rakitniško jezero in z gradnjo dveh malih smučarskih vlečnic z vloženi sredstvi občine in njenih skladov ter individualno gradnjo počitniških hišic. Da le-te ne bi bile razpršene po prostoru, se je že v letu 1965 izdelal in bil sprejet urbanistični dokument — osnove turističnega

razvoja Rakitne — ki pa je določal le zazidljive površine za vikende brez vzporednih programov in komunalne opremljenosti. Zaradi tega je moral biti izdelan podroben urbanistični red, ki določa tudi območja za posamezne programe oziroma združuje program turističnega razvoja z urbanističnim programom ter rešuje komunalno problematiko vasi in vikend naselja. S sprejetjem le-tega pa je treba pohiteti; z njim bi namreč dosegli pozitivni učinek na zmanjšanje črnih gradenj tega območja.

Rakitna na današnji stopnji rekreacijsko turističnega razvoja nujno potrebuje in zaradi svojih kvalitete in iskanih rekreacijskih možnosti tudi zasluži nov razvojni impulz na dobro pretehtanih osnovah, kar naj bi imelo odločilni vpliv na urejen in skladen bodoči razvoj.

Urbanistični inštitut SRS je po pogodbi z občino izdelal decembra 1975 študijo razvoja rekreacije na Rakitni. Kot osnovo te študije so uporabili že omenjene ugotovitve. Na podlagi analiz geografske in konkurenčne lege, klime, temperature, padavin in snežne odeje, daje študija prednost zimski, kot osnovni rekreaciji.

V grobem navajamo glavne oblike zimske rekreacije iz študije: smučanje na sistem žičnic in smučarskih prog, hoja in tek na smučeh na sistem smučarskih stez, drsanje na zaledeneli in lahko povečani jezerski površini.

Druge oblike zimske rekreacije pa so: rekreacijski program v zaprtih prostorih (savna, plavalni bazen, avtomatska kegljišča, dopolnilna rekreacija na prostem, igre na snegu, sončenje, sankanje, peš sprehodi, igre na ledu, vožnja s sanmi in konjsko vprego, jahanje).

Zasnova zimske rekreacije je povsem integrirana z poletnim rekreacijskim programom, ker uporablja isto komunalno infrastrukturo, isti oskrbovalni center ter isto prometno ureditev.

Okvirni predračun za osnovne objekte zimske rekreacije, kjer ni vračunanih potrebnih sredstev za ureditev smučišč, stez za teke in turne poti ter objekte centra ob jezeru znaša 5.260.000 din.

Srednjeročni družbeni razvoj občine za obdobje 1976—1980 nas zavezuje k realizaciji načrtov iz študije. V ta namen formiramo posebni iniciativni odbor iz vrst področja krajevne skupnosti, družbenopolitičnih organizacij in zainteresiranih organizacij združenega dela, ki bo za izgradnjo predvidenih objektov proučil možnosti in vire financiranja in formiral konzorcij investitorjev. (Poleg bančnih in drugih posojil naj bi se mobilizirala tudi sredstva delovnih organizacij.)

II. Območje obeh vpadnic — tranzitni turizem

Kot je bilo uvodoma že omenjeno, nam geografska lega med obema vpadnicama in naraščanje motoriziranega turizma daje velike možnosti za razvoj tranzitnega turizma. Če želimo pospešiti razvoj inozemskega turističnega prometa, je nujno, da dobi izgradnja gostinsko-turističnih objektov s spalnimi zmogljivostmi ob obeh vpadnicah eno od prioritarnih mest. V nasprotnem primeru bodo še vnaprej kolone turistov prihajale in odhajale brez za nas ustreznega deviznega efekta.

Slabo zmogljivost prenočitvenih kapacitet nam kažejo naslednji statistični podatki:

v letu 1965 smo imeli v občini 15.069 nočitev. Od teh je odpadlo 5.182 nočitev na tuje goste. V letu 1975 pa smo imeli samo 5.972 nočitev ali 61% manj kot pred 10 leti — od tega tujih gostov 2.761. Že tako izredno slabo stanje pa dobi še čisto drugo vrednost s podatkom, da je pretežna večina nočitev odpadla tako leta 1965 kot leta 1975 na študentsko naselje (leta 1975 kar 5.841 nočitev).

Vzrokov za tako stanje je več: prvič nam turisti odhajajo, ker ob vpadnicah nimamo potrebnih prenočitvenih kapacitet, poleg tega pa smo v že tako s prenočitvenimi zmogljivostmi osiromašenem družbenem sektorju opustili, zaradi neprimernih pogojev, prenočišča v Polhovem Gradcu in na Kureščku. V desetletnem ob-

dobju se nam tudi ni dvignilo število zasebnih turističnih sob (leta 1965 40, leta 1975 40).

Močna frekventnost omenjenih vpadnic je porok za rentabilnost investicij. Pri tej vrsti turizma odpadejo tudi stroški propagande, ker gostov ni treba šele posebej pritegniti, kot to zahteva stacionarni turizem. Kasneje, ko bi bili gostinski objekti ob vpadnicah gotovi, bi obenem lahko opravili turistično propagando in funkcijo usmerjanja turistov iz območij vpadnic v objekte stacionarnega turizma.

Objekt, ki bi lahko poskrbel za tranzitne goste in jih zadržal, je brez dvoma v srednjeročnem programu predvideni poslovni hotel v Kozarjah. V prid izgradnje le-tega govori tudi dejstvo, da so v pogledu stopnje rentabilnosti v Sloveniji v zadnjih letih na prvem mestu, poleg zdraviliških, prehodni hoteli. Vsekakor je podoben objekt potreben tudi ob Dolenjski cesti, Program Barjana — motelskega objekta pod Debelim hribom je že dalj časa znan.

III. Velikolaško območje

Ob cesti Škofljica—Kočevje so možnosti, da se z ureditvijo privatnih gostiln in turjaškega gradu pridobijo nove kapacitete. Sama potreba po prenočiščih bo zasebniku pokazala nujnost investicije, tako da jih posebej ni potrebno vzpodbujati. Pomen turjaškega gradu za turizem pa se bo povečal, ko bodo končana obnavljalna dela in ko bodo nakazani, na osnovi ekonomske računice, pogoji in možnosti za oživitve gradu in njegovo vključitev v turistično ponudbo.

IV. Polhograjski predel

Naslednje turistično območje, ki ima veliko perspektivo, zlasti v razvoju turizma je polhograjski predel, ki bi lahko, gledano na občino kot celoto, njeno turistično ponudbo popestril in jo obogatil. Začetna dela občine na razvoju te vrste turistične dejavnosti je treba nadaljevati. Vsekakor pa je zagotavljanje ugodnih kreditnih pogojev in zainteresiranost kmečkega prebivalstva predpogoj za uspešnost prizadevanj.

V. Kmečki turizem — problemi in dosedanja prizadevanja

Osnovna izhodišča

Zadnja desetletja so preseгла na področju kmetijstva vsa pričakovanja, ko človek z umetnimi posegi v naravo s pomočjo mehanizacije dosega enostavno vse, kar hoče. Tako so nekatere, v tem pogledu razvite države bile oziroma so postavljene pred vprašanje, ali bo vso to proizvodnjo vedno lahko tudi povsem realizirati na tržišču. V tej skrbi za realizacijo kmetijskih proizvodov stopa v ospredje celo turizem, ki kaže razmeroma visoko elastičnost potrošnje.

Vse države se s fenomenom turizma ne morejo pohvaliti. To so le tiste, ki imajo za njihov razvoj najboljše pogoje, kot so klimatski, morfološki, hidrogeografski in biogeografski. Ker pa večina teh pogojev najbolj vzpodbuja vegetacijo, ni naključje, da imata kmetijstvo in turizem opravka z istimi izhodiščnimi elementi, bodisi za človekovo preživetje v določenem prostoru, bodisi njegovo rekreacijo v istem prostoru. Močno se zaveda tega Avstrija, pa tudi Švica, Francija in Italija, ki so takorekoč čez noč aktivirale kmetijske komplekse, ki prodajajo poleg svojih proizvodov tudi storitve prenočevanja turistov itd.

Pri nas o tako visoki kmetijski proizvodnji ne moremo govoriti, imamo pa nekaj drugih pogojev, ki govorijo v prid začetkom razvoja kmečkega turizma. Naša občina si je z organiziranjem kmetijske pospeševalne službe zadala nalogo, da do leta 1980 kmečkim gospodarstvom pomaga preusmeriti proizvodnjo in povečati tržne viške predvsem pri mleku in mesu. Vendar pa mnoga od teh gospodarstev ne bodo mogla biti popolnoma enostransko preusmerjena. Zaradi svoje specifičnosti (bližina Ljubljane — dolomitski predel, tradicija suhe robe — Velike Lašče) bodo morala razvijati še dodatne dejavnosti: suho robo, zelenjadarstvo, prevoznitvo itd. Ena teh dodatnih dejavnosti pa je tudi turizem.

Če pogledamo idealno, kaj nam lahko prinese kmečki turizem oziroma zaradi česa se zanj odločamo, kakšne so gospodarske koristi in končno, kakšni so problemi, ki zavirajo intenzivnejše vključevanje turizma v vas, lahko ugotovimo, ob predpostavki, da

je pri koriščenju kmetijskega prostora, na katerem delujejo poleg kmetijstva tudi vse ostale gospodarske in negospodarske panoge, da je potrebno uskladiti interese vseh teh dejavnikov — torej je gospodarski prostor nujno treba zavarovati zaradi osnovnih načel racionalne rabe in sicer zaradi ohranitve in povečanja obsega proizvodnje, zaradi ohranitve značilnega kulturnega videza krajine in njenih rekreativnih funkcij in zaradi obrambne sposobnosti naroda. To kot izhodišče. Ob tem pa lahko, še vedno idealno vzeto, ugotovimo nekaj od mnogih gospodarskih koristi, ki so povezane z razvojem oziroma razvitim kmečkim turizmom: dohodki od turizma krepijo gospodarski položaj zasebnih kmečkih gospodarstev in vplivajo na manjši odliv kmečkega življenja v mesto; ob relativno nizkih vlaganjih (s predpostavko, da je kmetija usmerjena in vsaj delno mehanizirana) in manjšem tveganju je mogoče doseči v kratkem času razmeroma ugodne ekonomske rezultate. Zaradi nižjih investicijskih stroškov in manjših režijskih stroškov je zagotovljeno rentabilno poslovanje; bistveno se poveča turistični posteljni fond in izboljša sedanja več ali manj monotona turistična ponudba (specifično za našo občino: lahko pomeni tudi zametek stacionarnega turizma — Ljubljana izrazit tranzitni turizem); obstoj potencialne možnosti, da kmet postane boljši kupec industrijskih proizvodov; ustvarjanje določenih deviznih sredstev.

Vzporedno s koristmi, ki si jih lahko obetamo od kmečkega turizma pa si moramo biti na jasnem tudi s problemi, ki zavirajo intenzivnejše vključevanje turizma v vas. Te bi lahko označili za materialne, organizacijske in kadrovske. Usposobitev kmetije za sprejem turistov se ne omejuje le na sanacijo kmetije po organizacijski plati in na sanacijo zgradbe, ampak na ureditev celotne kmetije, njenega okolja in s tem celotne vasi. Za to so potrebna precejšnja vlaganja. Finančne možnosti kmeta pa so zelo omejene. Tako lahko pride do absurda: turizem, ki naj bi kmetu prinesel trajnejše ekonomske koristi na eni strani, ga po drugi strani sili (pomanjkanje kapitala za organiziranje turističnih kapacitet), da si s prodajo zemljišča za vikende pridobi določena sredstva za vlaganja, s tem pa se zmanjšujejo možnosti njegove primarne aktivnosti.

Drugi je kadrovski problem: s kmečkim turizmom naj bi se ukvarjale kmetije z večjim številom družinskih članov — obseg in struktura kmetije in s tem povezan razpoložljiv delovni čas, s katerim kmečko gospodarstvo razpolaga, spadata med najpomembnejše činitelje.

In končno ne moremo mimo problema, ki ga lahko imenujemo organizacijski. Jasno je, da brez organizirane informacijske in prodajne službe ni moč pričakovati zadovoljivih rezultatov in rentabilnosti naložb. Če bosta prodaja in z njo povezana informacija prepuščeni posameznemu kmetu, utegnejo naložbe povzročiti nesolventnost lastnika, s tem pa tveganje za morebitnega finančerja ter propad kmetije.

Na nekaterih območjih v občini imamo možnosti za razvoj kmečkega turizma. To so dolomitski predel, velikolaško območje in v manjši meri Rakitna. Zlasti je zanimiv dolomitski predel zaradi bližine Ljubljane, povezave s Škofjo Loko, kjer že lahko govorimo o zametkih kmečkega turizma in delno tudi Šiška, kjer se goji predvsem izletniški peš turizem, predvsem pa seveda zaradi izrednih prirodnih pogojev (zaščita krajine) in pripravljenosti prebivalstva. Zaradi tega je tudi kmetijska pospeševalna služba občine s sredstvi sklada za pospeševanje kmetijstva organizirala za kmečke žene tega območja v 1973. letu 2 šesttedenska gospodinjska tečaja. Ta akcija je pomenila tudi realizacijo sklepa sveta za blagovni promet, turizem in gostinstvo skupščine občine Ljubljana Vič-Rudnik z dne 17. 4. 1972, ko so člani sveta pri razpravi o kmečkem turizmu in možnostih za njegov razvoj pri nas sprejeli sklep, da se za začetek organizira tečaje za kmečke žene in dekleta o higienskem minimumu, o osnovah priprave hrane in strežbe ter o osnovah funkcionalne in estetske ureditve in opreme prostorov v kmečkih hišah.

Izredno veliko zanimanje in uspešen zaključek tečajev sta pokazala, kako živa je potreba po tovrstnih akcijah pri nas. Pripravljenost dolomitskih kmetov za sodelovanje oziroma vključitev v kmečki turizem pa je bila še potrjena na sestanku januarja 1974, ki ga je sklical predsednik občine v Polhovem Gradcu. Sestanka, ki je nosil delovni naslov »turizem pri dolomitskih kmetih« se je udeležilo 40 % kmetov tega območja. Po zaključkih tega sestanka so morale krajevne skupnosti izdelati seznam vseh tistih kmečkih

gospodarstev, ki bi se bila pripravljena vključiti v kmečki turizem.

Za prve korake in v dokaz zainteresiranosti občine je skupščina v letu 1974 namenila v proračunu 100.000,00 din za kmečki turizem. Ta sredstva naj bi se dodelila kot dotacije. Seznam, ki so ga posredovale krajevne skupnosti je vseboval 22 kmetij. Od teh jih je nekaj kasneje odstopilo, tako da je posebna strokovna komisija, ki so jo sestavljali delavci strokovnih služb kmetijstva, turizma in urbanizma, član odbora za gospodarstvo, pregledala ob prisotnosti krajevnih faktorjev 13 kmečkih gospodarstev.

Pred pregledi in končnimi ocenami je komisija izdelala kriterije. Iz osnove, da se pospešuje pri turistični dejavnosti kmetije z večjim številom družinskih članov, preusmerjena kmečka gospodarstva in pa tista, ki bi organizirala večje turistične kapacitete je pri konkretnih ogledih upoštevala zlasti naslednje dejavnike, ki ustvarjajo domačnost in razpoloženje, torej učinke, ki omogočajo in pospešujejo razvoj kmečkega turizma:

1. prirodne pogoje za razvoj
  - pokrajina z vsemi svojimi atributi (lepote in zanimivosti narave, razgledi, izletniške točke...)
  - estetika pokrajine (ohranjeni kulturnozgodovinski in etnografski spomeniki, zunanji videz kmečkih domačij, kašč, kozolcev, značilna zazidava v naseljih)
  - domača tradicija
2. Možnosti in naloge za izboljšanje pogojev
  - usmerjenost kmetije
3. Priprava prebivalcev in dovolj razpoložljive delovne sile
4. Splošni higienski režim (slab, primeren, odličen)
5. Dodatne zahteve pri urejanju kraja in objektov za razvoj turizma

— zaščita območja (za dolomitski predel — krajinski park Polhograjski Dolomiti)

— izgradnja infrastrukture, predvsem ceste, vlečnice, organiziranje trgovin z ustreznim asortimanom

6. Splošna ocena od 1 do 3 (najvišja 1)

Po končanem delu in končni oceni je komisija ugotovila, da le 4 kmečka gospodarstva izpolnjujejo pogoje po sprejetih kriterijih. Od štirih izbranih pa sta v naslednji fazi dva odpadla; prvi zaradi kasneje ugotovljene črne gradnje, drugi kmet se je odločil, da zaradi stroškov izgradnje sodobnega hleva investicijo v kmečki turizem odloži na kasnejša leta. Preostala dva kmeta Jože SETNIKAR iz Črnega vrha 46 in Janez ŽAKELJ iz Planine 3 pa sta se odločila za organiziranje spalnih in bivalnih kapacitet za kmečki turizem. S kmetoma je tedanji upravni odbor za razvoj turizma in gostinstva občine sklenil kreditni pogodbi o sofinanciranju. Določila pogodbe so kmeta zavezovala, da bosta odobreno posojilo namensko uporabila, da bosta pri adaptaciji ohranila značilnost objekta v prostoru, da bosta pri notranji opremitvi prostorov stremela za funkcionalnostjo in estetskim videzom, ki gostu zagotavlja občutek domačnosti in udobnosti ter pri delu upoštevala nasvete občinske strokovne službe za turizem. Zavezala sta se tudi za rok dokončanja del. Druga pogodbeni stranka — občina — pa se je zavezala, da bo kmeta kreditirala pod ugodnimi pogoji, jima v primeru izpolnitve vseh pogodbenih obveznosti znižala kredit za določen znesek in tega upoštevala kot dotacijo.

Kmet Jože Setnikar, ki je za namene kmečkega turizma adaptiral in opremil staro preužitkarsko hišo in s tem pridobil 2 sobi s po 2 posteljama in enim pomožnim ležiščem, vsaka soba s svojo kopalnico s toplo in hladno vodo, je predračunsko vrednost investicije 100.000 din prekoračil za 80%. Odobreno posojilo 50.000 din s 6% obrestno mero za dobo 8 let mu je bilo znižano za 30.000 din, ta znesek pa upoštevan kot dotacija. Janez Žakelj je adaptiral in opremil staro kaščo na Planini (4 sobe s po 2 in 3 posteljami, vsaka soba ima svojo kopalnico in skupni bivalni prostor). Predračunska vrednost 215.000 din je bila za cca 150.000 din višja od končnega obračuna. Odobreno mu je bilo posojilo za 150.000 din na 10 let s 6% obrestno mero. Po opravljeni kolovdaciji je bil kmetu kredit znižan za 50.000 din.

Končne ugotovitve

Na osnovi izračuna, da letna izkoriščenost po ležišču ne sme biti manjša od 60 dni, da ta dejavnost da pozitiven finančni rezultat, ugotavljamo, da je vključitev obeh kmetov v turizem rentabilna.

Nedvomno, pospeševanje in razvijanje kmečkega turizma pomeni dvig kulture podeželja, kar prav gotovo pozitivno vpliva tudi na politično razpoloženje kmeta, poleg tega prinašajo gostje

kmečki družini dodaten zaslužek. Vendar pa bi bilo nespametno, da bi brezglavo začeli na več koncih, ker je to pač zanimivo in moderno, dokončali pa nikjer. Osredotočenja na eno območje, ki že ima v tem pogledu določeno tradicijo, analiza tako celotnega območja, kot v tem območju vsakega kmečkega gospodarstva posebej — je edini način, ki ima perspektivo. Kmečki turizem, kot nova kategorija ni nek povsem ločen in samostojen pojav, temveč je sestavni del celotnega procesa sanacije in modernizacije kmetijske proizvodnje in le kot takega bi ga morali obravnavati in razvijati. Seveda s tem ni rečeno, da neka odročna samotna kmetija ali nek večji odročni zaselek ne bi smel pristopiti k tej novi dejavnosti, vendar to za zdaj bolj ali manj na svoj rizik in v okviru predpisanih normativov za to vrsto dejavnosti.

Po enem letu ugotavljamo, da se v naši občini nismo brezglavo zaleteli v ta kmečki turizem, tako da je začetna ostra selekcija in opredeljenost na polhograjsko območje danes že potrjena. Dve kmečki gospodarstvi smo vzorno in vzorčno usposobili za to vrsto turistične dejavnosti z angažiranjem družbenih sredstev, predvsem pa z močnim angažiranjem tako kmeta samega kot občinskih strokovnih služb.

Pot za naprej je torej začrtana. Pospešiti razvoj pa bo mogoče le še z večjim angažiranjem vseh dejavnikov, kamor sodi poleg bank in kmetijskih zadrug tudi občina s svojimi strokovnimi službami in ne nazadnje njene možnosti kreditiranja kmečkega turizma pod ugodnimi pogoji.

Zaključek

Pri obravnavanju turizma kot celote je dan poseben poudarek Rakitni, ki brez dvoma predstavlja najidealnejše rekreativno območje Ljubljane — torej mora njena ureditev in usposobitev za take namene predstavljati tudi skupni problem in skupno skrb celotnega ljubljanskega območja, kar pa je treba v razpravi o možnostih bodočega razvoja upoštevati.

Prav tako je v tem poglavju širše obravnavan kmečki turizem zaradi tega, ker ima sicer moderna tema, poleg velikih koristi, tudi svojo problematiko. Ob vsem pa je zlasti pomembna ugotovitev, da je bila začetna ostra selekcija na tem področju in opredeljenost na eno območje (zaokroženi polho grajski predel) pravilna.

Gostinstvo zasebnega sektorja

Pomen zasebnega sektorja gostinstva v okviru turistične gospodarske veje je v zadnjih letih poznan in z novo zakonodajo veljavno vgrajen v naš družbeni sistem. Nov obrtni zakon izenačuje glede zaposlovanja tuje delovne sile klasične obrti z gostinsko obrtno dejavnostjo, daje možnosti, da v določenih primerih vodijo zasebne gostinske obrate tudi osebe, ki nimajo ustrezne kvalifikacije, kar je predvsem pomembno za manj razvita območja občine, predvsem pa daje možnost samostojnim obrtnikom razvijati svoje poklicne in poslovne težnje preko omejitev, ki sicer veljajo za klasično obliko opravljanja zasebne dejavnosti: da združijo svoje delo in sredstva z delom drugih delavcev v pogodbeno organizacijo združenega dela. Takšna oblika združevanja osebnega dela obrtnika in njegovih sredstev z delom delavcev mu hkrati omogoča, da angažira v delovnem procesu večja sredstva in njihovo racionalno naložbo, ker pri POZD število zaposlenih ni omejeno.

Na območju občine obratuje po stanju 1. 12. 1976 62 samostojnih gostinskih obratov, od tega 43 gostiln, 4 okrepčevalnice in 15 bifejev. Porazdeljenost gostinskih obratov v prostoru občine ni enakomerna, koncentrirani so predvsem na ožjem mestnem območju. Iz spodnje tabele vidimo upadanje števila gostinskih obratov zasebnega sektorja:

leto	1972	1973	1974	1975	1976
število gostinskih obratov	62	70	68	63	62
na novo ustanov.					
med letom	15	1	1	1	4
prenehali med letom	—7	—7	—7	—6	—5

Vzrok za veliko nihanje med na novo prijavljenimi in odjavljenimi zasebnimi gostinskimi obrati je predvsem v starostni strukturi

zasebnih gostilničarjev, kar dokazuje tudi podatek, da so spremembe (odjave in prijave) evidentirane v skoraj vseh primerih v istih poslovnih prostorih. Poleg tega pa je vzrok stagnacije ter navedenega prikaza upadanje števila gostinskih obratov tudi dejstvo, da je skupščina občine Ljubljana Vič-Rudnik z odlokom leta 1974 ugotovila, da bifeji kot zasebna dejavnost ne predstavljajo posebnega družbenega interesa in jih na novo v zasebnem aranžmaju ni več moč odpirati. Na ta način je bila nekako pretrgana zveza: odjava zasebne gostilne — prijava novega gostinskega obrata, vendar tokrat bifeja, zaradi bistveno manjšega angažiranja dela in sredstev bodočega samostojnega gostinca, manjše režije in hitrejšega zaslužka.

Odsotnost možnosti po ustanovitvah bifejev je pripeljala do nove oblike, oziroma vrste gostinske dejavnosti, do tako imenovanih okrepčevalnic. Le-te naj bi predstavljale nekakšno vmesno stopnjo med gostilno in bifejem. V pogojih za pridobitev dovoljenja se okrepčevalnica od bifeja razlikuje le po obvezni ureditvi in opremljenosti kuhinje, ki mora v okrepčevalnici opravljati svojo funkcijo. Zagotovitev določenega minimuma gostinskih uslug, ki sodi pod dejavnost okrepčevalnice, pa naj bo to specializirana kuhinja ali tista, ki pripravlja enostavna jedila, je možno le s stalnim preverjanjem pristojnih inšpekcijskih organov.

Zanimivo je dejstvo, da v 4 okrepčevalnicah pri nas ena sama nudi enolončnice in ima organizirane malice. Zato smo jih v predloženem poročilu prišteli in jih obravnavali kot bifeje.

V grobem lahko gostinske obrate zasebnega sektorja razdelimo v 2 skupini: v gostinske z izrazito krajevnim značajem, ki se jih poslužujejo okoliški prebivalci in gostilne, ki poleg krajevnih obiskovalcev pritegnejo tudi goste od drugod. V prvo skupino sodijo predvsem manjše gostilne in bifeji z letnim prometom okoli 100.000 din, v drugo pa gostilne z večjim prometom. Med njimi dosegajo najboljši promet gostilne, ki imajo zaradi ugodne lege stalen priliv gostov, to so gostilne ob vpadnicah in ob poteh k turistično zanimivim krajem in pa tiste z renomirano kuhinjo. V teh gostilnah se je v letu 1975 (zadnji uradni podatek) gibal letni promet med 700.000 in 1.400.000 din.

Z namenom, da analiziramo stanje gostinstva zasebnega sektorja občine, smo zaradi zbiranja podatkov pripravili anketo. Anketni list smo poslali vsem 62 privatnim gostilničarjem, obdelali in ocenili pa smo 46 zasebnih gostinskih obratov. Z anketo smo poleg splošnih podatkov in problematike dobili predvsem podatke o prometu in njegovi strukturi, investicijah in delovni sili.

Zasebni sektor gostinstva v 46 obdelanih primerih obratuje na 897 kvad. metrih površine kuhinje, kjer lahko pripravi 1705 obrokov dnevno za 2.222 sedežev v zaprtih prostorih in 1.485 sedežev na vrtu ter lahko postreže na 142 metrih hlajene točilne mize. Od tega odpade na gostilne 684 kvad. metrov kuhinje z zmogljivostjo 1.635 obrokov, 97 metrov točilnega pulta, 1.834 sedežev v zaprtih prostorih in 1.271 sedežev na prostem.

Promet

Skupni promet v gostinstvu privatnega sektorja znaša po oceni za leto 1976 29.895.584 din, oziroma 17,9 % več kot v letu 1975. Od tega odpade na hrano 9.195.289 (t.j. 30,9 %) in na pijačo 18.003.669 din (t.j. 60,2 %). Velika je prodaja alkoholnih pijač in znaša kar 47,1 % od skupnega prometa, medtem ko je prodaja brezalkoholnih pijač vrednostno skoraj štirikrat manjša. Delež alkoholnih pijač v prometu, gledano do leta 1980 počasi upada, medtem ko delež brezalkoholnih pijač in delež hrane nekoliko naraščata.

Za leto 1980 predvidevamo, da bo vrednost skupnega prometa, računano po današnjih cenah znašala 42.070.199 din, kar pomeni porast glede na leto 1975 za 65,9 %. 32,5 % skupnega prometa odpade na hrano, 59,8 % pa na pijačo.

Delež prometa v gostilnah zasebnega sektorja do leta 1980 upada, medtem ko delež prometa v bifejih narašča.

Pri analizi prometa v gostinstvu privatnega sektorja moramo upoštevati, da bodo cene do konca leta 1976, v primerjavi v letom 1975 porasle za okoli 18,3 %.

Realno je torej skupni promet v gostinstvu padel za 3,7 %. Promet s hrano je sicer porastel za 4,9 %, padel pa je promet s pijačo za 5,8 %.

Investicije

Vrednost skupno vloženi sredstev zasebnega sektorja gostinstva v investicije za leto 1976 znaša 1.378.467 din ali 89 % več kot

preteklo leto, po predvidevanjih do leta 1980 pa 408 % več kot leta 1975 ali 3.701.000 din. Procent zvišanja vrednosti je znaten, vendar ob podatku, da je večina anketirancev kot investicije naštele obnovo inventarja ter nakup izrabljenih kuhinjskih strojev kaže, da gre v zasebnem sektorju le za minimalna vlaganja v enostavno reprodukcijo (poprečno 15.842 din v letu 1976 in 80.457 po predvidevanjih do leta 1980). Možnosti za razširjeno reprodukcijo pri klasični obliki opravljanja zasebne gostinske dejavnosti so sicer omejene (Zakon o nacional. — 70 kvad. metrov), vendar ustava z vgraditvijo in uveljavitvijo zasebnega sektorja v naš družbeni sistem daje temu sektorju pravno sigurnost, poleg tega pa POZD, kot nova oblika angažiranja osebnega dela in zasebnih sredstev, limit nima. Zato lahko trdimo, da tako nizka vlaganja kažejo, da v zasebnem sektorju gostinstva ni prave zainteresiranosti.

Večje zasebne gostilne z ugodnimi lokacijskimi pogoji že ustvarjajo v bližnji perspektivi pa bodo ustvarjale še znatno večja razpoložljiva sredstva, ki bi jih bilo mogoče investirati. Določen del sredstev bodo gostilničarji uporabili za izboljšanje opreme, inventarja, poslovnih prostorov itd., vendar izključno le v mejah obstoječih gostinskih zmogljivosti in minimuma zahtev urejenosti. Vsa ostala sredstva pa ne bodo usmerjena v perspektivni razvoj in razširjeno reprodukcijo gostinstva, pač pa v bistveno povečanje osebnega standarda zasebnih gostilničarjev, ki bodo imeli iz osnove lastništva posebno rento, ki pa ne bo v nikakršnem sorazmerju z njihovim vložnim delom.

Vzrok za stagnacijo prometa in za nizka investicijska vlaganja je več. Eden od njih je sigurno starostna struktura samostojnih gostilničarjev (poprečje 47 let) in že dosežen določen osebnostni standard, drugi pa je davčni režim. Za opravljanje zasebnih obrtnih dejavnosti obstoja progresivna davčna lestvica, vendar so davčne stopnje z ozirom na slovensko poprečje relativno nižje od stopenj iz leta 1966, zelo visoke pa so stopnje, zlasti pri večjem ustvarjenem dohodku, iz naslova davka od skupnega dohodka občanov. Naslednji faktor, ki vpliva na stagnacijo investicij je poleg že omenjenih prav gotovo tudi dejstvo, da investicije ne priznavamo v poslovni strošek. Po občinskem odloku o davkih občanov iz leta 1974 se davčnemu zavezancu sicer prizna davčna olajšava, če vlaga sredstva v obnovo in razširitev poslovnih prostorov, vendar se mora ukvarjati z gostinstvom turističnega značaja. Ker je termin »turistični značaj gostinskega obrata« dubiozen, bi morda kazalo investicije pospešiti s spremembo tega odloka in odpravo dvomljivega termina, ter priznavati davčne olajšave zaradi večjih vlaganj v obnovo in razširitev zasebnih gostinskih kapacitet, vendar bi pri teh olajšavah morali izpasti bifeji, kot že ugotovljeno družbeno neinteresantni in okrepčevalnice.

Menimo, da bi na ta način in s predvideno perspektivno spremembo davčne politike glede stopenj lahko dosegli, da zasebni sektor odigra svojo vlogo dopolnitve in popestritve družbene gostinske dejavnosti: investicije v povečanje gostinskih kapacitet bi narasle, zaradi česar lahko pričakujemo tudi večji finančni efekt, omejena pa bi bila tudi težnja po odpiranju gostinskih obratov nižje zvrsti te dejavnosti in s tem zagotovljen tudi višji nivo gostinskih uslug.

Zaposlovanje

Zasebni sektor gostinstva v 46 obratih zaposluje po podatkih za leto 1976 113 delavcev. V tem številu redno zaposlenih so vštet tudi ožji družinski člani samostojnega gostilničarja, ki predstavljajo 34 % vseh redno zaposlenih. Skupno število delovne sile se je pri zasebnih gostilničarjih od leta 1975 povečalo za 13 %. Do leta 1980 predvidevamo, da bo v poprečju delovna sila pri zasebniku porasla za 45 %, vendar je treba pri tem upoštevati, da bo z ozirom na leto 1975 poraslo število redno zaposlenih delavcev — ožjih družinskih članov za 83 %.

Po kvalifikacijski strukturi predstavlja 90 % vseh zaposlenih v zasebnem sektorju gostinstva nekvalificirani oziroma polkvalificirani gostinski kader, ker se po novi kolektivni pogodbi o delovnih razmerjih med delavci in samostojnimi obrtniki delavcu po 1 letu delovnega staža prizna polkvalifikacija.

Kljub temu, da je problematika in pomanjkanje delovne sile v gostinski dejavnosti nasploh velika zaradi posebnega načina dela te veje dejavnosti (deljen delovni čas, delo ob nedeljah in med prazniki, maksimalno angažiranje človeka itd.), je za zasebni sek-

tor vendarle posebej značilen tako visok odstotek nekvalificirane delovne sile in pa podatek občinskih služb, da je v primerjavi s katero koli drugo zasebno dejavnostjo največjo fluktuacijo čutili prav v zasebnem gostinstvu. Vzroki za tako stanje so poleg tistih, specifičnih za vso gostinsko vejo, še neustrezno nagrajevanje po delu (nekvalificirani delavec 2.090 din neto OD oziroma 3.305 din polkvalificirani) ob maksimalni izrabi in slabih delovnih pogojih, nerešeni stanovanjski problemi zaposlenih pri zasebnem delodajalcu in nobene možnosti napredovanja.

Z a k l j u č e k

Gostinstvo zasebnega sektorja kaže po podatkih trend stagnacije te dejavnosti, za katero srednjeročni program družbeno-ekonomskega razvoja občine ugotavlja, da predstavlja močno in nujno dopolnitev družbenemu sektorju. Prikazana problematika narekuje spremembo nekaterih predpisov iz področja davkov, ob tem, da se vzporedno z eventualno spremembo (zlasti priznanje investicij), zaostri nadzor nad finančnim poslovanjem zasebnih gostinskih obratov.

Gostinstvo družbenega sektorja

Gostinstvo družbenega sektorja je v primerjavi z drugimi panogami gospodarstva slabo razvito. Imamo eno tovrstno organizacijo združenega dela s sedežem na območju občine. To je gostinsko podjetje Vič z obrati: gostilna Mirje, gostilna Podrožnik, gostilna Otok Vis, gostilna Pod vrbo, gostilna Polho grajski dom, Dom na Kureščku ter sezonski bife v živalskem vrtu in gostilna Vinska trta na območju občine Center. Gostinske organizacije združenega dela s sedežem v drugih občinah pa so prisotne pri nas s tremi obrati: DAJ-DAM z restavracijo Livada, Figovec z gostilno Krim in OZD Hoteli Ilirija z gostilno Katrca. Vsi obrati družbenega sektorja so locirani v pretežni meri na ožjem mestnem območju. Glede na to, da je Gostinsko podjetje Vič obravnavano v analizi poslovnih uspehov v organizacijah združenega dela, ki se daje četrtletno na skupščino in njene organe, smo se v predloženem poročilu omejili le na nekaj ilustrativnih podatkov in na perspektivni razvoj te delovne organizacije kot nosilke razvoja gostinstva naše občine.

Samoupravna organiziranost Gostinskega podjetja Vič, kot nosilca razvoja te dejavnosti na območju občine, vsekakor ni zadovoljiva, zato se je ta delovna organizacija odločila, da se poveže z organizacijo združenega dela Hotel Ilirija, ker bi edino z združevanjem sredstev in s smotrno delitvijo dela lahko hitreje

uresničevala koncept razvoja občine na tem področju. Na žalost ugotavljamo, da referendum o združevanju, opravljen v mesecu decembru 1976, v gostinskem podjetju Vič ni uspel. Vendar ta neuspeh ne sme zaustaviti nadaljnje akcije povezovanja in vključevanja v sestavljeno organizacijo združenega dela (SOZD) Mercator, kot enega izmed osnovnih nosilcev preskrbovalnega kompleksa v Ljubljani in republikli.

Novo ustanovljena delovna organizacija bo zagotovila zaokrožen delovni kompleks predvsem s predpogojem kvalitetno izdelanega programa razvoja tega gostinskega kompleksa in na ta način pripomogla k hitrejšemu razvoju gostinske in turistične dejavnosti v Ljubljani.

Prostorske možnosti za razvoj družbenega sektorja gostinstva so v naši občini skoraj neomejene. Vendar moramo izhajati iz stanja, v kakršnem je danes gostinstvo na območju občine ter predvsem vztrajati na tem, da se preuredijo in razširijo obstoječe gostinske kapacitete pri Podrožniku, da se zagotovi boljša ekonomičnost in rentabilnost poslovanja in ne nazadnje, da se dvigne kvaliteta uslug v vseh ostalih manjših gostinskih obratih.

Samoupravna organiziranost in odločanje delavcev v posameznih poslovnih enotah mora v skladu z Zakonom o združenem delu dobiti nove kvalitete, ki pa bi se morale izražati predvsem tudi v koncipiranju novih programskih osnov gostinske dejavnosti v občini. To pomeni, da bi se moral nosilec tega razvoja v občini čimprej lotiti izdelave programa svojega razvoja, kajti prostorske ugodnosti, med njimi območje dveh najpomembnejših vpadnic, brez dvoma pogojujejo in zahtevajo izgradnjo hotelskega objekta. Prav tako bi bilo potrebno ob novo nastajajočem križišču na področju Kozarij zgraditi večji hotelsko trgovski objekt, ki naj bi vključeval ostale dopolnilne dejavnosti, potrebne in zanimive za objekte na takšnih lokacijah. Mislimo, da je ta program uresničljiv tudi zato, ker vse navedene dejavnosti najdemo v okviru programa SOZD Mercator.

Gostinsko turistična dejavnost v združenem sektorju pa ne sme delovati samo na mestnem območju občine ter ob vpadnicah, marveč mora zagotoviti svoj prodor tudi na izvenmestna, turistično zanimiva območja kot npr. manjši restavracijsko prenočitveni objekt na Rakitni, oživitve dejavnosti v Polhovem Gradcu, izgradnjo manjšega motela s širšo ponudbo na Turjaku itd.

Tak program pa brez dvoma narekuje veliko angažiranost vseh dejavnikov v gostinski dejavnosti ob zagotavljanju takih družbeno ekonomskih pogojev, ki morejo ustvarjati večja sredstva za razširjeno reprodukcijo, seveda ob sodelovanju sredstev poslovnih bank.

SKUPNI PROMET V GOSTINSTVU PRIVATNEGA SEKTORJA PO VRSTAH USLUG IN PO LETIH

	1975	1976	IND.	1977	IND.	1980	IND.
		OCENA	1976	PLAN	1977	PLAN	1980
Promet	25.354.956	29.895.584	117,9	33.870.709	133,6	42.070.199	165,9
Hrana	7.156.868	9.195.289	128,5	10.668.685	149,1	13.686.033	191,2
Pijača	15.612.317	18.003.669	115,3	20.273.544	129,9	25.165.266	161,2
Alkoholne pijače	12.543.846	14.091.274	112,3	15.421.001	122,9	18.743.365	149,4
Brezalkoholne pijače	3.068.471	3.912.395	127,5	4.852.543	158,1	6.421.901	209,3
Ostalo	2.585.771	2.696.626	104,3	2.928.480	113,2	3.218.900	124,5

STRUKTURA PROMETA V GOSTINSTVU PRIVATNEGA SEKTORJA PO LETIH

	1975	Struk-tura	1976	Struk-tura	1977	Struk-tura	1980	Struk-tura
			ocena		plan		plan	
Promet	25.354.956	100,0	29.895.584	100,0	33.870.709	100,0	42.070.199	100,0
Hrana	7.156.868	28,2	9.195.289	30,8	10.668.685	31,5	13.686.033	32,5
Pijača	15.612.317	61,6	18.003.669	60,2	20.273.544	59,8	25.165.266	59,8
Alkoholne pijače	12.543.846	49,5	14.091.274	47,1	15.421.001	45,5	18.743.365	44,6
Brezalkoholne pijače	3.068.471	12,1	3.912.395	13,1	4.852.543	14,3	6.421.901	15,2
Ostalo	2.585.771	10,2	2.696.626	9,0	2.928.480	8,7	3.218.900	7,7